

УДК 930:329.17](477.87)“1930/1939”

В. З. УХАЧ*

СУЧАСНА ІСТОРІОГРАФІЯ РОЛІ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ У СТАНОВЛЕННІ КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ

Здійснено аналіз праць вітчизняних істориків про роль українських націоналістів у становленні Карпато-Української держави, зокрема праць у легальному секторі в 30-ті роки ХХ ст., взаємостосунки з урядами, участь у становленні Карпатської Січі. Виокремлено перелік питань, які потребують подальших дослідницьких зусиль фахівців.

Ключові слова: Підкарпатська Русь; Карпатська Україна; ПУН; ОУН; автономні уряди; Карпатська Січ; історіографія.

Сучасна вітчизняна історіографія відчуває на собі відбиток непротих, суперечливих трансформаційних процесів, в яких перебуває українське суспільство впродовж усіх 25-ти років незалежності. Іманентною ознакою сучасного історіописання є підвищена увага до історії українського національно-визвольного руху¹. Історична доля сучасного Закарпатського краю є складною і тернистою², а тому цілком очевидно є суперечлива, неоднозначна оцінка розвитку краю в сучасній історіографії.

Поліваріативність інтерпретацій історичного процесу, переоцінка традиційних підходів та чергова концептуалізація української історії³ позначилися на вивченні проблем Карпатської України.

За роки незалежності, незважаючи на очевидний дослідницький прорив у вивченні історії Закарпатського краю⁴, говорити про ґрунтовний історіографічний дискурс сучасною українською історіографією заявленої наукової теми не доводиться. З-поміж історіографічних праць, що претендують на системний аналіз, слід виділити дослідження І. Мищака⁵, Р. Марценюк⁶, П. Забродського⁷, Н. Васишини⁸. У докторській дисертації М. Вегеша⁹ фактично було підсумовано досягнення української історіографії у дослідженні Закарпатського краю першого десятиліття незалежної України. Ключовою тематикою більшості праць, опублікованих у 1990-х роках (дослідження М. Болдижара, В. Ганчеча, І. Грінчака, В. Лемака, Р. Офіцинського, І. Попа, В. Худанича, О. Хланти та ін.), стали питання, присвячені, передусім, внутрішньополітичному становищу краю, проте це не означало нехтування проблематики

* Ухач Василь Зіновійович – кандидат історичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету; докторант кафедри історії та культури Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди.

становища краю у міжвоєнній Європі¹⁰. У період 2000–2015 рр. увага науковців була сфокусована переважно на взаємовпливі, місці карпатоукраїнського фактора в політиці європейських держав, особливо в період міжвоєнної кризи Версальсько-Вашингтонської системи¹¹.

Метою статті є сучасний історіографічний дискурс ролі українських націоналістів у становленні Підкарпатської Русі, Карпатської України. Заявлена мета зумовлює постановку низки дослідницьких завдань, а саме: проаналізувати інтерпретації істориками місця Закарпатського краю в програмі діяльності Проводу українських націоналістів (ПУН), Крайової Екзекутиви Організації Українських Націоналістів (КЕ ОУН) та основних напрямках роботи в органічному секторі в 1930-х роках; висвітлити бачення фахівцями ролі українських націоналістів у становленні Карпато-Української держави; розкрити взаємостосунки ОУН з урядами Підкарпатської Русі, Карпатської України, зокрема проукраїнським урядом А. Волошина; охарактеризувати оцінки істориками внеску націоналістів у становлення військового формування Карпатської України – Карпатської Січі.

Аналіз праць фахівців-істориків дає підстави виокремити певні загальні риси: по-перше, з усіх політичних проводів міжвоєнного українства найбільшу активність у справі становлення державності Карпатської України проявила ОУН¹². Особливу увагу процесам у Закарпатті ПУН-ОУН почали приділяти з другої половини 30-х років ХХ ст., а пік найтісніших зв'язків припав на 1938–1939 рр. (пропозиція Є. Коновальця створити в Закарпатті окремий штаб, розроблення О. Чемеринським “Платформи Закарпаття” – фактично програми діяльності ОУН в краї)¹³; по-друге, в контексті питання ключової ролі націоналістів у державному будівництві Карпато-Української держави в професійному цеху істориків відсутні єдині підходи. З одного боку, підкреслюється позитивна роль націоналістів, особливо у становленні національних сил, національно-патріотичному вихованні, нейтралізації потуг русофільської течії й комуністичної ідеології (пріоритет роботи Української військової організації (УВО), ОУН на Закарпатті в 1920–1937 рр.)¹⁴, формування кадрів військово-політичного апарату та діяльності зі створення Карпатської Січі. Вказуються і негативні моменти: радикалізм націоналістів у стосунках із центральним федеральним урядом, прагненням спровокувати конфлікт із Польщею з метою “розгорнути визвольні дії в Галичині”¹⁵, створенням “тіньового уряду” – опозиції до уряду А. Волошина¹⁶, поважним впливом проводу ПУН, ОУН на формування урядом А. Волошина пронимецької орієнтації¹⁷. По-третє, спостерігається відхід фахівців-істориків від глорифікації ролі галицьких оунівців, ПУНу в державотворчих процесах Закарпатського краю і робиться цілком об'єктивний висновок, що “каталізатором державно-правових змін у Карпатській Україні була місцева громада”¹⁸.

У працях вітчизняних істориків (О. Пагірі¹⁹, П. Лепісевича, М. Посівнича²⁰) зроблена вдала спроба дослідити суспільно-політичну ситуацію в закарпатському краї у міжвоєнний період, розкрити візію Карпато-Української держави в концепціях визвольного руху, оцінити роль ОУН та її провідників (Є. Коновальця, Р. Шухевича) у становленні Карпатської України²¹.

Аналізуючи роль Є. Коновальця у становленні організаційної мережі ОУН на Підкарпатській Русі у 1930-х роках, О. Пагіря подав об'єктивну картину місця Закарпатського краю у визвольних планах ПУНУ та його провідника, наголошуючи, по-перше, на еволюцію поглядів ПУНУ на Закарпаття як “другорядну запільну базу та проміжний зв'язковий пункт до формування концепції Закарпаття як “українського П'ємонту”²²; по-друге, на відміну від діяльності ОУН в Галичині та на Волині з її акцентом на підпільній революційно-бойовій діяльності, на Закарпатті “крайова ОУН зберігала легальні форми своєї діяльності і була більше політично-ідеологічною організацією”; по-третє, враховуючи конституційні особливості перебування закарпатських українців у Чехословаччині, керівництво націоналістичного руху першочергову увагу приділяло праці на ниві національного відродження, національно-патріотичного виховання молоді, культурно-освітній діяльності (менше дбаючи про військову підготовку), русофільському напрямку та комунофільству; по-четверте, відіграючи не останню роль в суспільно-політичних процесах Підкарпатської Русі міжвоєнного періоду, “крайова ОУН залишалася поза рамками чехословацької партійно-політичної системи...”, обравши завуальований шлях діяльності, насамперед, у легальному секторі. Історик високо оцінює роль Є. Коновальця, який вбачав у Закарпатті потенційно можливий центр у визвольній стратегії націоналістичного руху, був автором концепції “мирних” відносин із Прагою²³, а також Р. Шухевича, якому дослідник відводить роль “головного посередника між Галичиною та Закарпаттям”²⁴.

Важливим є твердження істориків П. Лепісевича, М. Посівнича щодо стратегії закарпатських націоналістів на етапі формування основ державності Підкарпатської Русі: “у травні-жовтні 1938 року закарпатські націоналісти діяли з метою здобуття автономного статусу Закарпаття в межах Чехословаччини, підготовки збройних сил, [...], пропаганди ідей національного визволення України, розглядаючи Закарпатську Україну як базу для відновлення української державності”²⁵.

У контексті проницької політики як ОУН, так і уряду А. Волошина, науковці, на нашу думку, доходять вірних висновків, визнаючи таку орієнтацію як суто “прагматичну”, де “оунівці намагалися ставити національні інтереси над реальними можливостями українсько-німецького союзу”²⁶. Цілком об'єктивним є й інший висновок істориків, що така позиція, а також різне ставлення до карпатоукраїнського питання,

породить принципову розбіжність між КЕ ОУН і ПУН, а в подальшому ці тертя будуть вагомим чинником розколу ОУН в 1940 р.²⁷.

Вважаємо недостатньо обґрунтованою тезу Ю. Фігурного, що “збройна і політична боротьба за Карпатську Україну показала, що ОУН не готова до змагань за відновлення Української держави. Не було єдиної стратегії і тактики в діях націоналістів”²⁸. Бракує системного, об’єктивного підходу висновкам І. Іванченка, який в авторитетному виданні “Мала енциклопедія етностатистики” (Київ, 1996 р.) звинувачує ОУН у створенні в Карпатській Україні концентраційного табору, де катували українців, що не були прихильні до націоналістів (автору, очевидно, не було відомо, що в концентраційному таборі Думен поблизу Рахова документально не зафіксовано жодного смертельного випадку), називає Карпатську Україну “маріонетковою державою”²⁹.

Проблемі утворення та діяльності військового формування Карпатської України – Карпатська Січ у 1938–1939 рр. у сучасній вітчизняній історіографії (І. Буковський, М. Вегеш, О. Кухарчук, П. Лепісевич, М. Посівнич, О. Пагіря, М. Чернописький) приділена належна увага. Аналіз праць істориків дозволяє виокремити такі характерні риси: 1) до листопада 1938 р. автономними урядами А. Бродія та А. Волошина не приділялося серйозної уваги становленні військових формувань; 2) утворившись у листопаді 1938 р. як напівмілітарна організація, Карпатська Січ пройшла еволюцію до збройних сил Карпатської України³⁰, а ключовими передумовами її утворення були “руйнівні дії міжнародних факторів” (діяльність угорських та польських терористичних сил, антиукраїнська діяльність проугорських сил тощо)³¹; 3) вирішальний вплив на створення, розбудову і діяльність Карпатської Січі мали націоналісти³². ПУН-ОУН, закарпатські націоналісти, використовуючи радикальні методи боротьби, припускалися ряду тактичних помилок (так, конфліктне тло відносин із чехами породжувало недовіру останніх як до народної оборони, так і уряду Карпатської України, а 14 березня 1939 р. вилилося у кровопролитний збройний конфлікт). Радикалізм пронаціоналістичного керівництва Організації народної оборони Карпатська Січ (ОНО КС), стимулював як до опозиції, так і кількох спроб здійснення державного перевороту щодо українського уряду А. Волошина; 4) домінуючою в середовищі фахівців-істориків є позиція, що Карпатська Січ відіграла “величезне значення в обороні краю, [...], стала символом боротьби за незалежність”³³, а її спротив військам гортиської Мадярщини можна розцінювати як “першу спробу опору фашизму в Європі”³⁴.

Водночас на науковців ще чекає об’єктивне, узгоджене з’ясування кількісного складу січовиків, оскільки в сучасній історіографії панує поліфонія оцінок. Я. Дашкевич, О. Кухарчук оперують цифрою 2 тисячі³⁵, В. Іванов вказує на 5 тисяч бійців Карпатської Січі³⁶, І. Патриляк,

М. Боровик зазначають, що на кінець 1938 р. чисельний склад “Січі” налічував 6 тисяч бійців³⁷, Б. Тищик³⁸, Р. Офіцинський³⁹ говорять про 10–12 тисяч січовиків. І. Буковський, який присвятив утворенню і діяльності Карпатської Січі дисертаційне дослідження⁴⁰, слушно вказує не тільки на різнобій даних істориків щодо загальної кількості Карпатської Січі, але й окремих її підрозділів. Історик наголошує, що “кількість вишколених і озброєних січовиків, або так званих дійсних членів Січі, ледве перевищувала дві тисячі осіб”⁴¹.

Таким чином, аналіз праць сучасних вітчизняних істориків дозволяє виокремити наступні підходи:

– по-перше, узагальненою є позиція науковців, що проголошення незалежності Карпатської України не було результатом заздалегідь чітко спланованої акції. Акт проголошення був “лише вимушеним кроком та похідною”⁴², “результатом спонтанного і стихійного характеру”⁴³, внаслідок змін в Європі (перегляду Версальської системи, кризи чехословацької федерації, проголошення незалежності Словаччини тощо). Заслугує на увагу висновок вітчизняних істориків (О. Богіва⁴⁴, М. Мандрика⁴⁵, Р. Офіцинського⁴⁶), що доречніше застосовувати термін “проголошення самостійності Карпатської України”, оскільки жодна країна не визнала акта. Не бракує і гостро критичних оцінок. Так, І. Іванченко зазначає, що проголошення незалежності Карпатської України було “політичним, а не юридичним актом”, а тому з “правової точки зору не може бути й мови про суверенну Карпатську Україну”⁴⁷. На нашу думку, автор тенденційно визначає новий статус Карпатської України, називаючи її “маріонетковою державою”, адже “акт став гідною відповіддю на державно-правовий вакуум, що виник після ліквідації Чехо-Словацької Республіки”⁴⁸, зрештою її проголошення відбулося легітимно⁴⁹. Доцільно підкреслити, що нетривалість існування Карпато-Української держави пояснюється нерозв’язаністю української проблеми в міжнародних відносинах наприкінці 1930-х років, що й перетворювало її на розмінну монету в політичній грі провідних європейських держав⁵⁰;

– по-друге, карпато-українське питання впродовж 1938–1939 рр. “було не лише окремим елементом чехословацької передвоєнної кризи, а й важливим об’єктом міжнародних відносин”⁵¹;

– по-третє, події в Карпато-Українській державі суттєво вплинули на актуалізацію загальноукраїнської проблеми, надавши динамічності діяльності сил українського національно-визвольного руху;

– по-четверте, ліквідація Карпато-Української держави розглядається в сучасній вітчизняній історіографії як “результат складної геополітичної гри Німеччини, СРСР, Польщі, які не були зацікавлені в існуванні української державності, своєрідного “українського П’ємонту”, джерела українського національного руху за незалежність”⁵²;

– по-п’яте, українські історики аргументовано доходять висновку про Карпато-Українську державу як “пролог” і “провісницю соборної, суверенної української держави”⁵³, другий після визвольних змагань 1917–1920-х років⁵⁴ етап національно-визвольної боротьби за суверенну Українську державу. “Прецедент правонаступництва держави й фермент відродження давали підставу сподіванням на майбутнє за сприятливих обставин”⁵⁵. Проголошення незалежності Карпатської України було “кульмінаційною точкою українського національного відродження на Закарпатті, [...], кінцем шляху від підкарпатських русинів до закарпатських українців”⁵⁶.

Проведений історіографічний аналіз дозволяє виокремити і ряд наукових питань, які історикам необхідно ще дослідити, зокрема: вивчення питання політичної структуризації українських політичних партій в умовах чехословацької багатопартійності; соціально-демографічний державно-правовий аналіз подій після падіння Карпатської України; дослідження Карпатської Січі в площині міжнародного права; угорські та польські репресії насамперед проти активних учасників національно-визвольної боротьби на Закарпатті; продовження праці над систематизованим виданням джерельної бази з історії Закарпаття.

---

¹ Лисенко О. Деякі тенденції сучасної вітчизняної історіографії Другої світової війни / О. Лисенко // Військово-історичний меридіан. Електронний науковий журнал. – 2013. – Вип. 1. – С. 7–17.

² Марценюк Р. Історіографія відродження українства на Закарпатті в 1918–1939 роках [Електронний ресурс] / Р. Марценюк. – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?... – Назва з екрана.

³ Великочий В. Сучасна українська історіографія ЗУНР: здобутки, проблеми, перспективи / В. Великочий // Галичина. – 2014. – № 25–26. – С. 40–50.

⁴ Рекіта В. “Закарпатська історіографія карпатської України менше, як за 20 років, пройшла етап від становлення до розквіту. І головне, що за цей час закрито сотні білих плям та відновлено історичну пам’ять нації” [Електронний ресурс] / В. Рекіта. – Режим доступу: <http://www.uzhgorod.net.ua/news/28416>.

⁵ Мишчак І. Закарпаття напередодні Другої світової війни у працях сучасних українських істориків [Електронний ресурс] / І. Мишчак. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/13271/20-Mishchak.pdf?sequence=1>. – Назва з екрана.

⁶ Марценюк Р. Названа праця [Електронний ресурс] / Р. Марценюк. – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?...

⁷ Забродський М. П. Вітчизняна та зарубіжна історіографія про етнічну ідентичність русинів карпатського регіону у ХІХ – на початку ХХ ст. / М. П. Забродський // Наукові праці Кам’янець-Подільського нац. ун-ту імені Івана Огієнка. Історичні науки. – 2012. – Том 22. – С. 146–154.

⁸ Василина Н. Д. Про Карпатську Україну в міжнародних відносинах напередодні Другої світової війни: сучасна українська історіографія [Електронний ресурс] / Н. Д. Василина. – Режим доступу: <http://www.kymu.edu.ua/vmv/v/03/vasylyna.htm>. – Назва з екрана.

⁹ *Вегеш М. М.* Закарпаття в контексті центральноєвропейської кризи напередодні Другої світової війни: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. докт. істор. наук / М. М. Вегеш; Національна академія наук України, Інститут історії України. – Київ: [б. в.], 1998. – 30 с.

¹⁰ *Вегеш М. М.* Карпатська Україна у міжнародних відносинах (1938–1939) / М. Вегеш, Л.-І. Горват. – Ужгород: Ужгородський держ. ун-т, 1997. – 136 с.; *Вегеш М. М.* Країни Центрально-Східної Європи та українське питання (1918–1939) / М. Вегеш, С. Віднянський. – Київ – Ужгород: Національна Академія Наук України, Інститут історії України, Ужгородський держ. ун-т, 1998. – 257 с.; *Черник П.* Україна в геополітичних концепціях Чехії та Словаччини ХХ ст. [Електронний ресурс] / П. Черник. – Режим доступу: http://vlp.com.ua/files/35_25.pdf та ін. – Назва з екрана.

¹¹ *Адамчук І. Г.* Визначення державно-територіального статусу Підкарпатської Русі після першої світової війни: аспекти політики та міжнародного права [Електронний ресурс] / І. Г. Адамчук. – Режим доступу: http://www.science.crimea.edu/zapiski/2007/law/uch_20_11/26_adamchuk.pdf. – Назва з екрана; *Гай-Ныжнык П. П.* Карпатская Украина в 1939 г. как одна из “разменных монет” Мюнхенского договора / П. П. Гай-Ныжнык. Западная Белоруссия и Западная Украина в 1939–1941 гг.: люди, события, документы. – СПб.: АЛЕТЕЯ, 2011. – С. 25–42; *Романишин Н.* Карпатська Україна в політиці країн Заходу / Н. Романишин // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Історія / За заг. ред. проф. І. С. Зуляка. – Тернопіль: Видавництво ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. – Вип. 1. – С. 141–148 та ін.

¹² *Кентій А.* Збройний чин українських націоналістів. Історико-архівні нариси. – Т. 1. Від УВО до ОУН. 1920–1942. – Київ, 2005. – С. 141.

¹³ *Мищак І.* Названа праця. [Електронний ресурс] / І. Мищак. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/13271/20-Mishchak.pdf?sequence=1>.

¹⁴ *Лепісевич П. М.* Національні сили в розбудові державності Карпатської України в 1938–1939 роках [текст]: монографія / П. М. Лепісевич, М. Р. Посівнич. – Львів: ПП “В-во “БОНА”, 2014. – С. 40, 45.

¹⁵ *Федак С.* Велич і трагедія Карпатської України – провісника руху опору фашизму [Електронний ресурс] / С. Федак. – Режим доступу: <http://golosukraine.com/publication/kultura/istoriya/23223-velicn-i-tragediya-karpatskoji-ukraini-provisnika/>. – Назва з екрана.

¹⁶ *Мищак І.* Названа праця. [Електронний ресурс] / І. Мищак. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/13271/20-Mishchak.pdf?sequence=1>.

¹⁷ *Лепісевич П. М.* Названа праця / П. М. Лепісевич, М. Р. Посівнич. – Львів: ПП “Видавництво “БОНА”, 2014. – С. 90–91.

¹⁸ *Офіцинський Р.* Названа праця / Р. Офіцинський. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.istpravda.com.ua/articles/2013/03/15/117613/view_print/.

¹⁹ *Пагіря О.* Євген Коновалець і розбудова організаційної мережі ОУН на Підкарпатській Русі у 1930-х роках [Електронний ресурс] / О. Пагіря. – Режим доступу: dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/13271/13-Pahirya.pdf?sequence=1. – Назва з екрана.

²⁰ *Лепісевич П. М.* Названа праця / П. М. Лепісевич, М. Р. Посівнич. – Львів: ПП “Видавництво “БОНА”, 2014. – 192 с.

²¹ *Вегеш М.* Організація Українських Націоналістів і Карпатська Україна (1938–1939 рр.) / М. Вегеш // Матеріали наук. конф. викладачів історичного факультету (1993 р.) / Ужгород. держ. ун-т., Закарп. центр соціальної служби для молоді. – Ужгород, 1994. – С. 20–27; *Кучерук О.* ОУН і Карпатська Україна / О. Кучерук. // Українське Слово. – 2000. – Ч. 44. – 2-8 листопада. – С. 13; *Ситник О.* Діяльність ОУН С. Бандери в Закарпатті перед утворенням УПА / О. Ситник // Визвольний шлях. – 1999. – Кн. 7. – С. 784–786 та ін.

²² *Пагіря О.* Названа праця. [Електронний ресурс] / О. Пагіря. – Режим доступу: dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/.../13-Pahirya.pdf?..

²³ Там само.

²⁴ *Пагіря О.* Роман Шухевич у Карпатській Україні (1938–1939) [Електронний ресурс] / О. Пагіря. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/65005/12-Pahirya.pdf?sequence=1>. – Назва з екрана.

²⁵ *Лепісевич П. М.* Названа праця / П. М. Лепісевич, М. Р. Посівнич. – Львів: ПП “Видавництво “БОНА”, 2014. – С. 65.

²⁶ Там само. – С. 90–91.

²⁷ *Мандрик М.* Український геополітичний чинник у зовнішньополітичній стратегії зарубіжних країн: історичний контекст (кін. 1920-х – 1945 рр.) : монографія / М. Мандрик. – К.; Чернівці : Книги-XXI століття, 2010. – С. 327.

²⁸ *Фігурний Ю. С.* Український етнонаціональний державотворчий рух у Закарпатській Україні та участь у ньому ОУН напередодні Другої світової війни [Електронний ресурс] / Ю. С. Фігурний. – Режим доступу: <http://ngius.org.ua/images/book/4.pdf>. – Назва з екрана.

²⁹ Мала енциклопедія етнодержавознавства / Національна академія наук України, Інститут держави і права ім. В. Корецького; Редкол.: Ю. І. Римаренко (відп. ред.) [та ін.] – К.: Довіра: Генеза, 1996. – С. 335, 354.

³⁰ *Вегеш М.* Карпатська Україна в контексті українського державотворення: навч.-метод. посіб. / М. Вегеш, М. Токар, М. Басараб. – Ужгород: Видавництво “Карпати”, 2008. – С. 21.

³¹ *Кухарчук О. С.* Организация Народной Обороны Карпатская Сеч – вооруженные силы Карпатской Украины [Електронний ресурс] / О. С. Кухарчук. – Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/chernomlitopis/8/4.pdf>. – Назва з екрана.

³² *Мищак І.* Названа праця. [Електронний ресурс] / І. Мищак. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/13271/20-Mishchak.pdf?sequence=1>.

³³ Там само.

³⁴ *Кухарчук О. С.* Названа праця. [Електронний ресурс] / О. С. Кухарчук. – Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/chernomlitopis/8/4.pdf>; *Пагіря О.* Карпатська Січ: військове формування Карпатської України / О. Пагіря: [худ.: Вадим Заяць]. – Київ: Темпора, 2010. – С. 49.

³⁵ *Дашкевич Я.* Світло з-за Карпат. В кн.: “Учи неложними устами сказати правду”: історична есеїстика. / Я. Дашкевич. – Київ: Темпора, 2011. – С. 190; *Кухарчук О. С.* Названа праця. [Електронний ресурс] / О. С. Кухарчук. – Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/chernomlitopis/8/4.pdf>.

³⁶ *Іванов В. М.* Історія держави і права України: підручник. – Київ: МАУП, 2007. – С. 378.

³⁷ *Патриляк І. К.* Україна в роки Другої світової війни: спроба нового концептуального погляду / І. К. Патриляк, М. А. Боровик. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2010. – С. 303; *Патриляк І. К.* “Перемога або смерть”:

український визвольний рух у 1939–1960-х рр. / Центр досліджень визвольного руху. – Львів: Часопис, 2012. – С. 21.

³⁸ Тищик Б. Становлення української державності на західноукраїнських землях напередодні і в роки Другої світової війни (1937–1945 рр.). – Тріада плюс, Львівський нац. ун-т імені Івана Франка, Львів. – 2006. – С. 12.

³⁹ *Офіцинський Р.* Названа праця. [Електронний ресурс] / Р. Офіцинський. – Режим доступу: http://www.istpravda.com.ua/articles/2013/03/15/117613/view_print/.

⁴⁰ *Буковський І. В.* Утворення і діяльність військових формувань Карпатської України (1938–1939): автореф. дис. канд. іст. наук: 20.02.22 / І. В. Буковський; Національний ун-т “Львівська політехніка”. – Л., 2004. – 17 с.

⁴¹ *Буковський І. В.* Карпатська Січ: від парамілітарного формування до національної армії [Електронний ресурс] / І. В. Буковський. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/21510/1/30-160-166.pdf>. – Назва з екрана.

⁴² *Мандрик М.* Названа праця. / М. Мандрик. – К.; Чернівці: Книги-XXI століття, 2010. – С. 327.

⁴³ *Віднянський С.* Закарпаття: від “землі без імені” до власної державності – Карпатської України. [Електронний ресурс] / С. Віднянський. – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/.../cgiirbis_64.exe?... – Назва з екрана.

⁴⁴ *Богів О. Я.* Вплив карпатоукраїнського фактора на політику європейських країн у період чехословацької кризи (травень 1938 р.–березень 1939 р.): автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01 [Електронний ресурс] / О. Я. Богів. – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/.../cgiirbis_64.exe?... – Назва з екрана.

⁴⁵ *Мандрик М.* Названа праця. – С. 327.

⁴⁶ *Офіцинський Р.* “З Карпатської України для нас почалася Друга світова” [Електронний ресурс] / Р. Офіцинський. – Режим доступу: http://www.istpravda.com.ua/articles/2013/03/15/117613/view_print/. – Назва з екрана.

⁴⁷ Мала енциклопедія етнодержавознавства / Національна академія наук України, Інститут держави і права ім. В. Корецького; Редкол.: Ю. І. Римаренко (відп. ред.) [та ін.] – К.: Довіра: Генеза, 1996. – С. 354.

⁴⁸ *Офіцинський Р.* Названа праця [Електронний ресурс] / Р. Офіцинський. – Режим доступу: http://www.istpravda.com.ua/articles/2013/03/15/117613/view_print/.187.

⁴⁹ *Федак С.* Велич і трагедія Карпатської України – провісника руху опору фашизму [Електронний ресурс] / С. Федак. – Режим доступу: <http://golosukraine.com/publication/kultura/istoriya/23223-velicn-i-tragediya-karpatskoyi-ukraini-provisnika/>. – Назва з екрана.

⁵⁰ *Марущенко О.* Основні тенденції сучасної історіографії Другої світової війни [Електронний ресурс] / О. Марущенко. – Режим доступу: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-00-1063-5/4.pdf>. – Назва з екрана.

⁵¹ *Богів О. Я.* Названа праця. [Електронний ресурс] / О. Я. Богів. – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/.../cgiirbis_64.exe?...; *Мандрик М. В.* Північна Буковина, Бессарабія та Закарпаття у контексті українського геополітичного чинника (кінець 1920-х–середина 1940-х рр.): автореф. дис. на здоб. наук. ступ. докт. істор. наук: 07.00.01 – історія України / М. В. Мандрик. – Київ: Національний пед. ун-т ім. М. Драгоманова, 2011. – 32 с.

⁵² *Марущенко О.* Названа праця. [Електронний ресурс] / О. Марущенко. – Режим доступу: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-00-1063-5/4.pdf>.

⁵³ Там само.

⁵⁴ *Вегеш М. М.* Названа праця. – С. 25.

⁵⁵ Нариси з історії дипломатії України / О. І. Геленко, Є. Є. Каменський, М. В. Кірсенко [та ін.]. Під ред. В. А. Смолія. – Київ: Видавничий дім “Альтернативи”, 2001. – С. 484.

⁵⁶ *Марценюк Р.* Названа праця. [Електронний ресурс] / Р. Марценюк. – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?...

The works of local historians about the role of Ukrainian nationalists in the development of Carpatho-Ukrainian state, including work in the legal sector in the 30 years of the relationships with governments, participate in the development of the Carpathian Sich were analyzed. List of issues was determined which requires further researcher's efforts of specialists.

Key words: Carpathian Ruthenia; Carpathian Ukraine; PUN; OUN; autonomous governments; Carpathian Sich; the historiography.